

Závěrečná kapitola je úvahou o budoucnosti volného času. Správně vychází z dialektického protikladu času práce a nepráce jako historicky podmíněného sociálního jevu. Jsou zde kladeny otázky dotýkající se základů zákonitých procesů tvorby socialistického způsobu života. Mezi faktory, které budou nejvýrazněji ovlivňovat volný čas, řadí autoři především procesy třídní sociální přeměny společnosti. Poroste sociální homogenita společnosti a nadále se bude prohlubovat vedoucí úloha dělnické třídy, která ovšem sama bude prodělávat v důsledku rozvoje výrobních sil výrazné změny. Na utváření volného času v budoucích 20–30 letech bude přirozeně působit celá řada dalších faktorů, zejména pak vzdělání a změny v charakteru práce, jakož i růst životní úrovně obyvatelstva.

Obraz budoucího volného času autoři příliš nekonkretizují. Načrtávají pouze hlavní oblasti předpokládaných změn. Domnívám se, že předpověď by byla úplnější, kdyby přihlíželi i k vzrůstající cílevědomé činnosti řídicího subjektu společnosti — například v oblasti optimalizace podílu mezi osobní a společenskou spotřebou, problémů restrukturalizace potřeb, předpokládaného růstu společenské aktivity lidí apod. Zajímavé úvahy o předpokladech růstu volného času a jeho jednotlivých kategorií i o kvalitativních změnách v této sféře života mají v tomto světle podobu příliš jednoduché extrapolace.

Celkově je možno říci, že studie *Volný čas a kultura v průmyslovém životě* je plná podnětných myšlenek a zajímavých informací. Užitečnost lze spatřovat především v tom, že obsahuje rozbor empirických poznatků a cílevědomě usiluje o jejich využití v obecnější rovině i v rovině, která je významná pro současnou praxi kulturní politiky. Bylo by velmi užitečné rozpracovat ještě hlouběji některé nadhozené otázky, rozšířit a upřesnit poznatky a výsledky dalších podobných výzkumů. Na tomto základě by se naší kulturní i politické praxi dostalo publikace, kterou v oblasti volného času jako jedné z nejdůležitějších sfér rozvoje socialistického způsobu života postrádáme.

František Zich

Antonín Vaněk: Studenti a společnost. Kritika antikomunistického a revizionistického působení na mládež

Praha, Univerzita Karlova 1976, 231 s.

„Musíme se neustále vracet k vysvětlování mnohých základních pouček marxismu-leninismu, které byly v minulosti nesprávně chápány či záměrně zkreslovány.“ Tak je tento

úkol formulován ve Zprávě předsednictva ÚV KSČ O hlavních úkolech ideologické práce po XIV. sjezdu KSČ¹ a tak je také jeho realizace akceptována v knize ředitele Ústavu marxismu-leninismu Univerzity Karlovy, doc. PhDr. Antonína Vaňka, DrSc., která obohacuje naši knižní produkci v oblasti marxisticko-leninské kritiky buržoazních filozoficko-sociologických koncepcí mládeže.²

Aktuální teoretický a prakticko-politický význam publikace je dán především tím, že ofenzivní a účinný boj s buržoazní ideologií a antikomunistickou diverzí je kontinuálním procesem, jehož efektivitu prověřuje každodenní praxe, v níž se svádí zápas o kvalitu postojů mládeže k budouvání socialistické přítomnosti a komunistické budoucnosti.

Nezbytnost permanentního, nesmířitelného boje proti antikomunismu, antisovětismu, pravicovému i levicovému revizionismu a oportunismu vyžaduje, abychom odhalovali také reakčně apologetickou podstatu buržoazních koncepcí mládeže. Zastírací manévry buržoazních ideologů se snaží vydávat protestní akce mládeže proti kapitalistickému systému za projev jakoby věčného „konfliktu pokolení“, jak na to také upozornil soudruh J. Fojtík na červencovém zasedání ÚV KSČ.³ Antikomunistická diverze je cílově zaměřována na zneužívání životní nezkoušenosti mladé generace cestou umělé konstruované fikce o absolutní sociální hegemonii mládeže. To má ve svých sociálně politických důsledcích vést k oslabování vedoucí úlohy dělnické třídy a k postupnému vytváření konfliktních vztahů, sociální nedůvěry k dělnické třídě i k jejímu dějinnému poslání — vybudování beztrždní komunistické společnosti.

Draze zaplacené zkušenosti krizových let 1968–1969 přesvědčivě dokázaly, k jakým retardačním důsledkům vede podceňování ideologické práce a formální přístup ke komunistické výchově mladé generace. Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ ukazuje, jak hluboce byla v krizových letech deformována světonázorová výchova, kdy ústup od výchovy k proletářskému internacionalismu a socialistickému vlastenectví přímo vyústil v dezintegraci třídních postojů a vytvářel u mládeže idealistické představy o soudobém imperialistickém světě.

Jednou z publikací, které prostřednictvím argumentované kritické analýzy pomáhají mladému čtenáři pochopit reakční antikomunistickou podstatu buržoazních koncepcí mládeže, je právě recenzovaná kniha A. Vaňka. Je záslužné a sympatické, že autor zúročil základní premisy a zkušenosti své předchozí

¹ O hlavních úkolech ideologické práce po XIV. sjezdu KSČ. Rudé právo, 30. 10. 1972, s. 3.

² K problému marxisticko-leninské kritiky buržoazních koncepcí mládeže viz: Čmofík, O. — Varholík, J.: *Pokolení*. Praha, Mladá fronta 1974; Grulich, V. — Loukotka, J. — Mužík, J.: *Komunistický světový názor a mladá generace*. Praha, Horizont 1974; Hájek, F.: *Kapitoly ze sociologie výchovy*.

Praha, SPN 1975; *Návaznost generací*. Praha, Mladá fronta 1974; *Mládež v plánech antikomunismu*. Bratislava, Pravda 1975.

³ Viz *Socialistická výchova mladého pokolení a jeho příprava pro život a práci v rozvinuté socialistické společnosti*. Zpráva předsednictva ÚV KSČ přednesená soudruhem Janem Fojtíkem dne 3. 7. 1973. Rudé právo, 5. 7. 1973.

publikace,⁴ jejíž teoretické koncepty i metodologické přístupy tvůrčím způsobem rozvíjí a aplikuje v oblasti marxisticko-leninské kritiky antikomunistického a revizionistického působení na mládež.

Je zřejmé, že autor nemůže podat podrobnou kritiku celé rozmanité škály buržoazních koncepcí, škol a školíček, které v menší či větší míře řeší problém postavení mládeže ve společnosti. Proto správně zaměřuje svoji pozornost na takové profilové teorie, které nejintenzivněji ovlivňují mladou generaci kapitalistických zemí a nejostřeji působí na devaluaci socialistických hodnot ve společenském vědomí mládeže socialistické společnosti. Takové zaměření dovoluje prohloubit analytický pohled do kaleidoskopu složitých vztahů sociálního světa mládeže a formulovat vědecké odpovědi na neaktuálnější problémy složitých a mnohostranných problémů ideologického boje protikladných společenských systémů.

Vstupní pasáž knihy, řešící vztah mladé generace a společnosti, vytváří marxisticko-leninské východisko pro kritiku jednotlivých proudů nemarxistických koncepcí mládeže. Autor, vycházející z materialistického pojetí vývoje společnosti, z marxisticko-leninského pojetí třídní sociální struktury a místa jednotlivých generací, ukazuje generační problém jako sociální vztah determinovaný charakterem společenských vztahů. Z tohoto pohledu pak specifikuje charakteristické rysy studentů vysokých škol, jako zejména „odloženou sociální dospělost“, zvýšenou a prodlouženou závislost studentů vysokých škol na rodinném prostředí, sociální diferenciace studentů podle sociálního původu, postupné překonávání této diferenciace během vysokoškolského studia na bázi odborné integrace studentů směrem k socialistickému uvědomění, osvojování si vědeckého světového názoru v procesu sociální a politické aktivity, kritičnost studentů vůči společenské praxi, která vyplývá převážně z distance mezi teorií a praxí, převážně prosocialistickou orientací názorů a postojů většiny studentů vysokých škol a podstatně vyšší hodnocení významu vzdělání v systému životních cílů ve srovnání s ostatními skupinami mládeže⁵ (s. 32).

Je přirozené, že intenzita projevu těchto obecných charakteristik závisí na charakteru společenského prostředí. Nejsou proto chápány jako uzavřené a definitivní a autor správně zdůrazňuje, že zůstává dlouhodobým úkolem další vědeckovýzkumné práce (i důležitějšího interdisciplinárního přístupu) kom-

plexnější a systematicky vymezení charakteristik studentů vysokých škol jako specifické skupiny mládeže.

Kritickou analýzu nemarxistických koncepcí mládeže zaměřuje autor nejprve na teorie, v nichž se koncentruje úsilí sociální doktríny katolické církve ovlivňovat pracující a mládež. Katolická církev z pochopitelných důvodů není a nemůže být lhostejná k tomu, jaký vliv mají její sociální doktríny na mládež. Do boje o vědomí mládeže proto vstupuje, aniž by litovala síly a prostředky. I ostatní církve ve svých koncepcích agiornamenta výrazně modernizují své doktríny a snaží se zvýšit účinnost svého působení na mladou generaci.⁶

Vaňkova kniha na základě rozboru obsahu jednotlivých encyklik ukazuje genezi tohoto úsilí katolické církve, které se u nás velmi intenzivně projevilo v krizových letech 1968–1969 a mělo dezintegrační vliv na mládež naší společnosti. Zatížení mládeže náboženskými přetrvávající bezesporu působí retardačně na všestranný rozvoj mladé generace, na rozvoj její uvědomělé společenské aktivity. Autor v této souvislosti zdůrazňuje, že v boji proti vlivu náboženské ideologie je nezbytné aktivně zapojovat mladou generaci do procesu výstavby socialistické společnosti a ukazovat mládeži ušlechtilost a humanismus socialistických hodnot.

Kritická analýza se dále soustřeďuje na oblast idejí novodobého trockismu. Nástin geneze trockistického hnutí je gnoseologicky velmi důležitý, neboť ukazuje podstatu trockistických názorů, třídní a gnoseologické kořeny jejich vzniku i sociální důsledky jejich vlivu. Autor také připomíná těsnou spojitost a ideovou blízkost trockistických idejí s maoistickou ideologií a politikou. Přesvědčivý je výklad pokusů o infiltraci trockismu do naší společnosti prostřednictvím Literárních listů, na jejichž stránkách byly zveřejněny scestné úvahy Isaaca Deutschera s cílem diskreditovat komunistické ideje a zvyšovat autoritu trockistů. Nebezpečnost trockistických idejí proudů spočívá především v tom, že zcela nepokrytě využívají politickou neznalost, malou hloubku světónázorových orientací a ideologickou nevyzrálост mládeže. Proto je zcela oprávněné na stránkách Vaňkovy knihy zdůrazněno, že trockismus využívá elitářských tendencí „o nové vedoucí síle“ k prohloubení vlivu na studentsko, že staví do popředí cíle, které jsou pro mladého a netrpělivého člověka jevově přitažlivé a dobrodružné, přičemž plně akceptuje teze abstraktního humanismu.

⁴ Viz Vaněk, A.: *Sociální struktura. Kritika buržoazní a revizionistické teorie*. Praha, 1975. (Recenzi na tuto publikaci viz Sociologický časopis, 1975, č. 5.)

⁵ Podobně specifikují sociálně politické charakteristiky vysokoškolských studentů i další autoři. Viz např. Němec, B.: *Úloha stranických organizací v ideové politické výchově na vysokých školách*. In: Aktuální problémy komunistické výchovy na vysokých školách. Praha, Svoboda 1973; Sládek, S.: *Osobnosti antikomunistických a liberalistických*

vplyvov na vysokoškolskú mládež. In: *Mládež v plánech antikomunizmu*. Bratislava, Pravda 1975.

⁶ J. Loukotka ukazuje, že modernizační tendence v církevních doktrínách se dotýkají především těchto oblastí: tradiční interpretace vztahů mezi vírou a vědou, mezi bohem a světem, mezi různými náboženskými směry, tradičního pojetí církve a její struktury, viz Loukotka, J.: *Náboženské přetrvávky a mládež*. In: *Mládež v plánech antikomunizmu*. Bratislava, Pravda 1975, s. 333–360

Zasloužená pozornost je věnována marxisticko-leninské kritice ideologie maoismu a jeho strategických záměrů v procesu ideologického ovlivňování mládeže. Konkrétně historický přístup vede autora k obecné analýze vývoje maoistické politiky, jejíž obraz dokresluje řadou vysvětlujících pasáží o dezintegračním vlivu maoismu na čínskou mládež, jejíž manipulace v období tzv. kulturní revoluce představuje kabinetní ukázkou zneužití mládeže v zájmu upevnění politických cílů režimu.

Jako další je analyzována ideologická aktivita hnutí tzv. „nové levice“. Faktografický materiál shromážděný autorem nesporně dokazuje, že ani protestní hnutí studentů ve Francii, formované utopistickými idejemi anarchisty Cohna-Bendita, ani západoněmecké hnutí vedené R. Dutschkem nemohlo, odtržené od revolučního úsilí dělnické třídy, dosáhnout rozhodujícího úspěchu v přeměně kapitalistické společnosti. Na základě věcné kritického rozboru autor postupně odkrývá nereálný utopismus těch studentských vůdců, kteří v minulosti požívali mezi studentskou mládeží poměrně vysoké vážnosti a autority. Propagandisticky významné je především odhalení pravé podstaty mýtu kolem R. Dutschkeho, jehož přehnané ambice jej dovedly v roce 1968 až do role „zavěšeného“ rádce a odborníka pro posuzování další perspektivy socialismu v Československu.

V recenzované knize najde čtenář mnoho argumentů pro jasné vymezení diametrálního rozdílu mezi bojem komunistických a dělnických stran za třídní a sociální přeměny kapitalistického společenského systému a mezi abstraktně konstruovaným protestem „nové levice“. Teoretickým základem tohoto maloměstského protestu, založeného na mělké politické linii, jsou ideje „nového humanismu“ R. Marcuseho a koncepce „negativní dialektiky“ tzv. Frankfurtské školy.⁷

Analýza odkrývá podstatu tohoto revizionistického programu, který na bázi anarchismu a radikalismu odmítá objektivní postavení vedoucí síly revolučních přeměn společnosti – dělnické třídy, vyzbrojené revoluční teorií a vedené marxistickou stranou. Celkově pak tematická a konceptuální mnohotvárnost knihy poskytuje plastický obraz současných buržoazních koncepcí mládeže, jejich mělkých a redukcionistických přístupů, které zůstávají pouze na povrchu složitě společenské skutečnosti mládeže.

Nesporným kladem recenzované práce je skutečnost, že hluboce zasvěcená kritika buržoazních koncepcí mládeže je funkčně spojena s rozбором antikomunistického vlivu revizionistických ideologií na mládežnické hnutí československé společnosti v krizových letech 1968–1969. Tento úkol je řešen v lo-

gický semknutých částech, které ukazují úsilí revizionismu o získání vlivu na československé studenty, pokusy revizionismu o zneužití a destrukci studentského hnutí v letech 1968–1969 a proces konsolidace mládežnického hnutí po nástupu nového vedení komunistické strany v čele s Gustávem Husákem.

Společensko-politicky cenná je podrobná analýza vývoje studentského hnutí v letech 1968–1969, kdy vyvrcholila snaha revizionistů o jeho dezintegraci. Autor zdůrazňuje nezbytnost trvale čerpat poučení z doby, kdy byla mládež záměrně a systematicky vystavována rozkladnému působení pravicových sil. Podává ucelený přehled antikomunistického působení Pavla Tigrida jako horlivého realizátora koncepce „gradualismu“ a „humánního“ či „demokratického“ socialismu. Analyzuje Fischerův „konflikt pokolení“, zcela nekriticky a nevědecky zasazený do společenského prostředí socialistické společnosti. S věcnou argumentací kritizuje protimarxistickou činnost I. Svitáka, který demagogicky usiloval o anarchistická vystoupení studentů proti dělnické třídě a komunistické straně.

Bohatý, konkrétně historický faktografický materiál podává zasvěcený a přesvědčivě vykreslený obraz období, kdy se buržoazní ideové proudy, využívající postupného oslabování světónázorové výchovy na vysokých školách, začaly prosazovat ve společensko-politické praxi, jak se postupně vytvářel prostor k pronikání revizionistických, oportunistických a maloburžoazních názorů do vědomí studentské mládeže, jak se negací leninských zásad výstavby mládežnické organizace postupně dařilo revizionistům organizačně i ideově rozbit jednotnou mládežnickou organizaci.

Pozornost je věnována i rozkladné činnosti masových komunikačních prostředků. Byl to především časopis *Student*, který své stránky štědře otevíral Ivanu Svitákovu i dalším revizionistických elementům. Masové komunikační prostředky pak intenzivně působily v duchu antikomunistické strategie, v duchu prozápadního buržoazního kosmopolitismu i vyhraněné militantního antisověťismu.

Historicko-logická analýza procesu dezintegrace studentského hnutí přesvědčivě ukazuje, jakým způsobem byly v krizových letech 1968–1969 antisovětské koncepce pseudosocialismu zcela evidentně infikovány do společenského vědomí vysokoškolských studentů. Ve svých důsledcích vedly k deformované subjektivní interpretaci sociální pozice studentů bez ohledu na marxisticko-leninskou teorii tříd a třídní struktury.

Gradační vyústění knihy tvoří rozbor období, v němž po nástupu nového vedení komunistické strany v čele s Gustávem Husákem

⁷ Rozbor problematiky studentského protiautoritativního hnutí na Západě, jeho negativní vliv na mládež socialistických zemí, analýzu „kritické teorie“ Frankfurtské školy jako hlavního zdroje anti-autoritativního mládežnického hnutí viz taktéž

Síma, R.: *Vplyv Frankfurtskej školy a jej epigonov na mládežnické hnutie u nás v krízovom období. In: Mládež v plánoch antikomunizmu. Bratislava, Pravda 1975, s. 129–167.*

ocházi v rámci celkové konsolidácie spoločnosti také ke konsolidácii študentského a mládežníckého hnutí. Predevším v této časti je kniha A. Vaňka veľmi aktuálna pro zkvalitňování procesu ideové výchovné práce *Socialistického svazu mládeže*, pro výchovu nových svazáckých funkcionářů, pro všechny mladé lidi, kteří potřebují pravdivou informaci o revizionistickém rozkladu mládežnického hnutí v krizových letech 1968–1969 a o jeho pozitivním překonání.

Závěrečná část práce je vědeckým zdůvodněním optimálních směrů efektivní realizace systému komunistické výchovy. Na základě materialistického pojetí dějin je zdůrazněn sociální charakter výchovného procesu, v němž komunistická strana jako poznávající a řídící subjekt vytýčuje vědeckou koncepci cílů, prostředků a forem komunistické výchovy a integruje iniciativu při naplňování základních principů výchovného působení na vysokoškolské studenty.

Aktuální jsou zejména ty závěry, kde autor na základě leninské koncepce komunistické výchovy ukazuje široký diapozón současných problémů souvisejících s utvářením osobnosti studenta v souladu se zákony společenského vývoje. Autor analyzuje základní okruh obecných teoretických otázek komunistické výchovy, jednotu jejich vzájemných vztahů, vazeb a složek. Hluboce akceptované konkrétně historické pojetí umožňuje ukázat bohatou dialektiku výchovného procesu, jeho třídní a stranickou dimenzi a jednotu subjektu a objektu výchovy.

Celkově je kniha napsána jazykem přitažlivým a čtivým, který plně respektuje mentální a sociálně politické charakteristiky mládeže. Na druhé straně ovšem nepostrádá vyhraněnost a důslednou práci s fakty. Má jednu nespornou přednost – spojuje racionální argumenty s emocionálním nábojem, což ve své syntéze bude jistě velmi účinně ovlivňovat společenské vědomí studující mládeže. Je aktualizována výsledky výzkumné sondy, která i přes své určité gnoseologické omezení podává solidní obraz o současném stavu a vývoji socialistického uvědomění studentů.

Publikace Antonína Vaňka je cenným a záslužným vkladem k marxisticko-leninské kritice buržoazních koncepcí mládeže, přináší širokou škálu vědecky ztvárněných poznatků o sociální skutečnosti mladé generace a její úloze při budování vyspělé socialistické společnosti. Radí se k těm publikacím, které jsou potřebné a nezbytné pro úspěšný boj s buržoazní a revizionistickou ideologií a pro efektivní realizaci systému komunistické výchovy vysokoškolských studentů.

Jaroslav Erneker

Naučno-techničeskaja revoljucija: ličnost, dejatel'nost', kolektiv: Socialno-psychologičeskij aspekt (Vedeckotechnická revolúcia: osobnosť, činnosť, kolektiv: Sociálno-psychologický aspekt)

Kijev, Izd. „Naukova dumka“ 1975, 342 s.

Monografia kolektivni 14 sovetskich autorov pod vedením L. V. Sochaňa, doktora filozofických vied a V. A. Tichonoviča, kandidáta filozofických vied, medzi ktorými nechýba ani taký známy vedec – prognostik ako je I. V. Bestužev-Lada, skúma vplyv vedeckotechnickej revolúcie na formovanie nového spôsobu života ľudí a sociálno-psychologického stavu socialistickej spoločnosti. Analyzuje systém sociálno-psychologických regulátorov, umožňujúcich hodnotiť činnosť ľudí v súlade s normami a kritériami hodnôt, ktoré sú určujúce v socialistickej spoločnosti. Objašňuje aj niektoré metodologické problémy prognózovania rozvoja osobnosti a jej aktivity v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie.

Autori monografie zdôrazňujú, že práce venované otázkam VTR obsahujú predovšetkým analýzu jej ekonomických a sociálnych dôsledkov. Konštatujú, že humanistické dôsledky VTR sú prebádané nedostačujúco. Pritom je očividné, že VTR v rastúcej miere pôsobí na samotného človeka, na jeho spôsob života.

Kolektív autorov z oddelenia filozofických problémov psychológie Ústavu filozofie AV Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky si vytýčil za cieľ preskúmať predovšetkým tie zmeny, ktoré prináša VTR do obsahu a štruktúry sociálnej aktivity socialistickej osobnosti ako subjektu socialistického spôsobu života, do charakteru a metód riadenia ľudskej aktivity, najmä pracovnej činnosti. Vychádza z plánovitého, vedecky odôvodneného regulovania celého komplexu spoločenských vzťahov, všetkých stránok života a všetkých jeho základných sfér – sféry pracovnej aktivity, potreby, politickej a spoločenskej aktivity, vzájomných vzťahov medzi ľuďmi a rodinných vzťahov.

Autori konštatujú, že VTR umožňuje vznik nových foriem vzájomného pôsobenia v podmienkach kolektívnej práce. Sú to tendencie spojené s rozvojom prostriedkov masovej komunikácie, s osobitosťami technologických procesov, spôsobmi trávenia voľného času, zvýšením podielu duševnej práce, čo sa odráža v nových sociálno-psychologických javoch. V prístupe k skúmanej problematike sa zraží aj postupné zblížovanie individuálnych a spoločenských záujmov, využíva sa zovšeobecnenie skúseností socialistických krajín, predovšetkým Sovietskeho zväzu, v ktorom je už vybudovaná socialistická spoločnosť.

Publikácia sa skladá zo 4 kapitol: L. V. Sochaň, K. K. Griščenko, A. A. Ručka, M. V. Kirillovová a R. A. Anufrijevojová, Vplyv VTR na sociálnu aktivitu osobnosti; I. M. Popovová, I. N. Nazimov a S. G. Moskvičev, Usmerňovanie a riadenie ľudskej aktivity; V. A. Tichonovič, B. A. Bujvol, V. S. Paňukov, V. I. Brudnyj a A. S. Linkov, Vnútrokolektívne vzťahy v podmienkach VTR; V. A. Tichonovič, I. V. Bestužev-Lada a L. V. Sochaň, VTR a spôsob života ľudí.